

روستا و توسعه، سال ۲۴، شماره ۹۶، زمستان ۱۴۰۰

DOI: 10.30490/RVT.2021.351827.1274

مقاله پژوهشی

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی

مریم ظفری نسب^۱، زینب گلزاری^۲، محمد نوریان^۳، سیدحسین رضوی^۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۶/۲۱ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۹/۲۹

چکیده

در طول سال‌های اخیر، از مفهوم «توانمندسازی زنان روستایی» به‌مثابه یکی از ارکان اصلی توسعه روستایی در مباحث توسعه روستایی بیش از پیش به‌منظور ارتقای وضعیت زنان و جامعه آنها استفاده شده است. پژوهش کاربردی حاضر به روش کیفی با رویکرد فرا ترکیب انجام شد و منبع داده‌های آن کلیه مطالعات انجام شده پایگاه‌های اریک، ساینس، اسپرینگر، اسکوپوس، الزیور، جهاد

۱- دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران.

۲- نویسنده مسئول و استادیار دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران.
(z_golzari@azad.ac.ir)

۳- دانشیار دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران.

۴- استادیار مؤسسه پژوهش‌های برنامه‌ریزی، اقتصاد کشاورزی و توسعه روستایی، تهران، ایران.

دانشگاهی، پرتال پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، نشر کنفرانس‌های کشور، مجلات تخصصی نور در بازه زمانی ۱۳۸۸ تا ۱۳۹۸ (۲۰۰۹ تا ۲۰۱۹ میلادی) بود. در این راستا، ارزیابی ۲۴۰ پژوهش مرتبط صورت گرفت. در نهایت، با اجرای گام‌های هفت‌گانه سندلوسکی و بارسو، چهل مقاله به صورت هدفمند انتخاب و با تحلیل به روش‌های کدگذاری باز، محوری و انتخابی، اعتبار آن از طریق آزمون کاپای کافمن تأیید شد. نتایج تحلیل نشان داد که عوامل مؤثر در توانمندسازی شامل چهار بعد آموزشی (دانش تولید، خودآگاهی)، فردی (خودراهبری و تولیدکنندگی)، ساختاری (قوانین تسهیل‌کننده، ساختارسازی تولید) و فرهنگی - اجتماعی (فرهنگ‌سازی و قدرت فعالیت اجتماعی) است. نتایج پژوهش حاضر، با ایجاد درک عمیق از ادبیات موجود در مورد توانمندسازی زنان روستایی می‌تواند از رهگذر سازمان‌دهی عوامل مؤثر بر آن، در سیاست‌گذاری توسعه روستایی برای توانمندسازی زنان روستایی مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: توسعه، توانمندسازی، زنان روستایی، فراترکیب.

مقدمه

جایگاه و نقش روستا در توسعه ملی یکی از دغدغه‌های اصلی برنامه‌ریزان توسعه در عصر حاضر است (Tayebnia and Manoochehri, 2016). در همین راستا، بسیاری از دولت‌های جهان برای بهبود وضعیت زیربنایی و اجتماعی مناطق روستایی، به اجرای برنامه‌هایی گسترده و پرهزینه پرداخته‌اند که در حل معضلات زندگی روستایی، چندان موفق نبوده و نتوانسته است که سیل مهاجرت از روستا به شهر را کاهش دهد (Shahabi et al., 2015). افزون بر این، تجارب به‌دست‌آمده از رویکردهای مختلف توسعه بیانگر آن است که برنامه‌های توسعه باید درون‌زا، متکی به منابع خود و زمینه‌ساز استفاده بهینه از منابع مختلف باشد (Koolae and Taheri, 2011) تا توسعه روستایی به‌عنوان راهبردی برای فقرزدایی در نواحی روستایی محقق شود (Mohammadi Yeganeh et al., 2014). البته، برای توسعه‌یافتگی جوامع، نباید از نقش و جایگاه زنان در روند توسعه غافل ماند (Papzan et al., 2011). گرچه زنان روستایی در مقایسه با مردان روستایی و زنان شهری در معرض تهدید و تبعیض‌های متعدد

قرار دارند، ولی به عنوان عاملان توسعه قلمداد می‌شوند، زیرا توانمندی آنها در رسیدن به اهداف توسعه پایدار کمک شایانی خواهد کرد (Diirro et al., 2018). بر اساس نتایج آمار جهانی، زنان مسئولیت شصت تا هشتاد درصد فعالیت‌ها در جهان را برعهده دارند و پنجاه درصد غذای جهان را تولید می‌کنند؛ و با وجود ایفای نقش‌های متعدد، از مزایای محدودی برخوردارند و منابع چندانی در دسترس ندارند (Tesfay and Tadele, 2013). از این‌رو، در دو دهه گذشته، مفهوم توانمندسازی کشاورزان بخش جدایی‌ناپذیر سیاست‌ها و برنامه‌های حمایت از توسعه روستایی و کشاورزی بوده (Danida, 2004)؛ و در سال‌های اخیر نیز توجه به توانمندسازی زنان به عنوان یک هدف سیاسی در دستور کار سیاست‌گذاران توسعه قرار گرفته است (Ballon, 2012)، به گونه‌ای که مسئله توانمندسازی زنان در برنامه‌ها و فعالیت‌های سازمان ملل و سایر سازمان‌های ذی‌ربط جایگاهی ویژه یافته و آن را تبدیل به یک دغدغه عمده برای دانشمندان علوم اجتماعی، سیاستمداران و پژوهشگران کرده است (Mandal, 2013). با توانمندسازی زنان، می‌توان بسیاری از چالش‌ها از جمله بیکاری، مشکلات معیشتی، فقدان تنوع اقتصادی و مهاجرت را برطرف کرد (Jamshidi et al., 2013)، زیرا زنان توانمند از نیازها و خواسته‌های درونی خود آگاه هستند، جرأت دستیابی به اهداف خود را دارند، قابلیت‌هایی برای عملی کردن خواسته‌های خود کسب می‌کنند و به تلاش برای دگرگونی ساختارهای بازدارنده می‌پردازند (Pishgahifard et al., 2014). به دیگر سخن، زنان، از این راه، می‌توانند نقش خود را در جامعه بیشتر نمایان کنند و از نتایج آن بهره‌مند شوند؛ از این‌رو، توانمندسازی زنان با کیفیت زندگی آنها در ارتباط است. صرف نظر از چگونگی تعریف توانمندسازی، بسیاری از دانشمندان این پدیده را مفهومی چندبعدی می‌دانند که می‌تواند در ابعاد مختلف تحقق یابد.

هدف از انجام فرا ترکیب مقالات موجود ارائه یک دسته‌بندی جامع و جدید با شناسایی خلاءهای موجود در تحقیقات است. به همین منظور، به بررسی نگاشته‌ها پیرامون عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی پرداخته شده است.

برخی پژوهش‌ها بعد اقتصادی را مبنای کار قرار داده‌اند، همچون پژوهش اختر و همکاران (Akhter et al., 2018) که بر اساس نتایج آن، برای توانمندسازی زنان روستایی، باید زمینه اعطای تسهیلات را فراهم آورد. همچنین، نتایج این پژوهش حاکی از تأثیر مثبت اعتبارات خرد در بهبود توانایی زنان است. بر اساس نتایج پژوهش بوهر (Bohrer, 2017)، آگاهی، دسترسی به منابع و فرصت‌های برابر از عوامل تأثیرگذار در توانمندسازی زنان روستایی به‌شمار می‌روند. با این همه، نتایج پژوهش وطن‌خواه و همکاران (Vatankhah Noghani et al., 2016) نشان داد که مهم‌ترین راهبرد توانمندسازی زنان روستایی «افزایش توجه به زنان در برنامه‌های توسعه نواحی روستایی در سطوح بالای تصمیم‌گیری» است. همچنین، برخی از پژوهش‌ها به اهمیت نقش سیاست‌ها و سیاست‌گذاری‌ها در توانمندسازی زنان روستایی پرداخته‌اند که از آن میان، پژوهش عالی‌زاد و بهرامی (Alizad and Bahrami, 2016) نشان داد که در سیاست توانمندسازی، باید به قابلیت‌های زنان توجه ویژه داشت و زمینه مشارکت آنها را فراهم آورد؛ افزون بر این، می‌توان گفت که ساختارهای تسهیل‌کننده نقش به‌سزایی در توانمندسازی زنان روستایی دارند. وثوقی و قاسمی (Vossoughi and Ghasemi, 2015) نیز نشان دادند که توسعه بوم‌گردی تأثیر چشمگیر بر توانمندسازی اجتماعی، اقتصادی و مالی و روانی زنان داشته است. بر اساس نتایج پژوهش چرمچیان لنگرودی و علی‌بیگی (Charmchian Langerodi and Alibaygi, 2013)، توانمندسازی روان‌شناختی زنان روستایی با بهره‌گیری از شش عامل میزان ارتباطات، میزان گرفتن وام از منابع گوناگون، میزان مفید بودن روش‌ها و رهیافت‌ها، موانع، راهکارها و تحصیلات سنجیده می‌شود، به گونه‌ای که با افزایش هر کدام از این عوامل، میزان توانمندسازی روان‌شناختی افزایش می‌یابد. بر اساس نتایج پژوهش چئونگ و همکاران (Cheung et al., 2012)، توانمندسازی در فرهنگ‌های آسیایی، به شایستگی‌های فردی و در کشورهای غربی، به سخت‌کوشی مرتبط است. همچنین، شیخ خطیبی و ایندیرا (Khatibi and Indira, 2011) در پژوهشی بدین نتیجه رسیدند که بین توانمندسازی زنان و مدیریت یک رابطه وجود دارد و زنان می‌توانند به عاملان ارتقای توسعه پایدار تبدیل شوند.

مرور پیشینه پژوهش حاکی از آن است که صاحب نظران و پژوهشگران مختلف بر اساس رویکرد خود نسبت بدین موضوع، عوامل، ابعاد و مؤلفه‌هایی را برای توانمندسازی زنان روستایی مطرح کرده‌اند. اگرچه برخی از این مؤلفه‌ها ممکن است به ظاهر با یکدیگر همپوشانی داشته باشند، ولی در عمل، استدلالی که هر کدام از صاحب نظران برای این مؤلفه‌ها بیان کرده‌اند، مهم و قابل توجه است؛ برخی معتقدند که توانمندسازی مانند همه عناصر توسعه روستایی رو به بهبود است و برخی دیگر بر این باورند که هدف از توانمندسازی زنان روستایی تنها مشارکت هرچه بیشتر زنان در تصمیم‌گیری روستایی نیست، بلکه هدف به کار گرفتن افکار آنها به منظور اتخاذ بهترین تصمیمات ممکن و یافتن شیوه‌هایی برای اتخاذ تصمیمات در راستای توسعه روستایی است.

به‌طور کلی، توانمندسازی زنان نه تنها ضروری است، بلکه برای توسعه همه‌جانبه جامعه به‌عنوان یک موضوع مهم تلقی می‌شود. بدون در نظر گرفتن نقش زنان توانمند، دستیابی به اهداف توسعه امکان‌پذیر نخواهد بود. بنابراین، پژوهش حاضر، با هدف ارائه راهکاری برای توسعه و توانمندسازی زنان روستایی، به مطالعه اسناد موجود پرداخته است تا با تحلیلی جامع بر مقالات و پژوهش‌های پیشین در این زمینه، عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی را شناسایی کند.

مبانی نظری

نظریه توانمندسازی زنان برآمده از نظریه‌های طرفداران حقوق زنان جهان سوم در انگاره جنسیت و توسعه است (Ardalan, 2008). این نظریه، برخلاف نظریه برابری، تأکید کمتری بر ارتقای موقعیت زنان نسبت به مردان دارد، ولی در پی تواناسازی زنان از راه توزیع مجدد قدرت در داخل خانواده و بین اجتماعات مختلف است. تفاوت اصلی نظریه توانمندسازی زنان با نظریه‌های دیگر در نحوه دستیابی به احتیاجات زنان است (Mardani, 2008). از جمله معروف‌ترین نظریه‌های توانمندسازی زنان می‌توان به نظریه پنج‌عاملی لانگ (Lange, 1993)، با

ابعاد رفاه، دسترسی، آگاهی، مشارکت و کنترل، اشاره کرد. همان گونه که تعاریف متعددی از توانمندی ارائه شده، نظریه‌های متعددی هم در مورد توانمندسازی و فقرزدایی مورد بحث اندیشمندان بوده است. محور اصلی این نظریه‌ها تغییر ساختار و شرایطی است که نابرابری‌ها را بر آنها تحمیل می‌کند. اغلب، پژوهشگران آموزش را به عنوان مهم‌ترین منبع توانمندسازی و بنیانی برای رشد سایر مؤلفه‌ها مطرح کرده‌اند. به باور برخی از صاحب‌نظران، مفهوم توانمندسازی عبارت است از هر وضعیتی که از درون فرد یا از سوی دیگران برانگیخته می‌شود. از عمده شاخص‌های توانمندسازی فردی خوداثربخشی، خوداختیاری، پذیرفتن شخصی نتیجه و حس معنی‌داری توأم با اعتماد به نفس و عزت نفس است (Huis et al., 2017; Alizad and Bahrami, 2016). از نگاه برخی از پژوهشگران، توانمندسازی زنان در ابعاد اجتماعی و فرهنگی زنان را از فشارهایی آزاد می‌کند که باعث و مانع استفاده آنها از تمام ظرفیت‌هایشان می‌شوند و بدین ترتیب، زنان می‌توانند با طیب خاطر در فعالیت‌های اجتماعی مشارکت کنند (Rouhani et al., 2017). به باور برخی دیگر از پژوهشگران، در نتیجه توانمندسازی اقتصادی، زنان قادر می‌شوند که در ارتباط با منابع خودشان تصمیم‌گیری کنند و به تعیین وضعیت معیشتی خود و خانواده‌شان بپردازند (Akhter et al., 2018). اگرچه پژوهش‌های یادشده به موضوع معرفی توانمندسازی زنان روستایی و عوامل و ابعاد آنها پرداخته‌اند (که مبنای پژوهش حاضر است) و برخی ویژگی‌ها و کارکردها را طبقه‌بندی کرده‌اند، اما اغلب به بیان یک بعد (آموزشی، اقتصادی، فردی، اجتماعی، فرهنگی و ساختاری) و یا برخی مؤلفه‌های یک یا چند بعد از توانمندسازی اکتفا کرده‌اند و هیچ‌کدام از مطالعات پیش‌گفته به‌طور جامع به شناسایی و طبقه‌بندی ابعاد توانمندسازی زنان روستایی پرداخته نشده است.

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر کیفی با رویکرد فرا ترکیب بوده که از انواع روش‌های فرامطالعه است. در ارتباط با روش فرامطالعه، بنچ و دی^۱ بر این باورند که فرامطالعه شامل چهار قسمت فراتحلیل^۲ (تحلیل کمی محتوای مطالعات اولیه)، فراروش^۳ (تحلیل روش‌شناسی مطالعات اولیه)، فرانظری^۴ (تحلیل نظریه‌های مطالعات اولیه) و فرا ترکیب^۵ (تحلیل کیفی محتوای مطالعات اولیه) است. فرا ترکیب نوعی مطالعه کیفی است که اطلاعات و یافته‌های استخراج شده از مطالعات دیگر با موضوعات مرتبط و مشابه را بررسی می‌کند و به کشف موضوعات و استعاره‌های جدید و اساسی می‌پردازد (Sohrabi et al., 2011). فرا ترکیب، همانند فراتحلیل، به منظور یکپارچه‌سازی چندین مطالعه برای ایجاد یافته‌های جامع و تفسیری صورت می‌گیرد؛ با این حال، برخلاف فراتحلیل که بر داده‌های کمی و رویکرد آماری تأکید دارد، فرا ترکیب بر مطالعات کیفی، تفسیر و تحلیل عمیق برای فهم عمیق‌تر آنها تأکید می‌کند (Naghizadeh et al., 2015). از آنجا که موضوع توانمندسازی زنان روستایی و جایگاه آن در توسعه روستایی بسیار اهمیت دارد، مقالات گوناگون در این زمینه نگاشته شده است. در پژوهش حاضر، از فرا ترکیب به عنوان یک رویکرد مناسب برای دستیابی به یک ترکیب جامع از اجزا و مؤلفه‌های توانمندسازی زنان استفاده می‌شود. فرا ترکیب مقالات و پژوهش‌ها طی هفت گام صورت می‌گیرد، که مراحل اصلی آن از نظر سندلوفسکی و باروسو (Sandelowski and Barroso, 2007) به شرح زیر است (Manian and Ronaghi, 2015):

-
1. Bench and Day
  2. meta-analysis
  3. meta-method
  4. meta-theory
  5. meta-synthesis

۱- تنظیم سؤال پژوهش، ۲- بررسی متون به صورت نظام مند، ۳- جست و جو و انتخاب متون مناسب، ۴- استخراج اطلاعات متون، ۵- تجزیه، تحلیل و ترکیب یافته های کیفی، ۶- کنترل کیفیت، و ۷- ارائه یافته ها.

نتایج و بحث

در این بخش، نتایج مربوط به هر کدام از مراحل یا گام های این تحلیل ارائه شده است.

گام اول: تنظیم سؤال پژوهش

چه چیزی: برای تنظیم سؤال پژوهش، اولین مرحله تمرکز بر «چه چیزی» است. در پژوهش حاضر، «چه چیزی» عبارت است از این سؤال که: «شاخص ها، مؤلفه ها و ابعاد توانمندسازی زنان روستایی کدامند؟».

چه کسی: منظور از این سؤال معرفی منبع داده ها است. منبع داده های پژوهش حاضر «پایگاه داده و مجلات داخل و خارج کشور» بوده است.

چه زمانی: پاسخ این پرسش چارچوب زمانی مقالات مورد بررسی را تعیین می کند. در پژوهش حاضر، بازه زمانی مقالات فارسی بررسی شده سال های ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۹ (۱۳۹۱ تا ۱۳۹۸ خورشیدی) و مقالات انگلیسی مطالعه شده سال های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۸ است.

چگونه: منظور از این سؤال بررسی روش های گردآوری داده های تحقیق است. در پژوهش حاضر، از اسناد و مدارک گذشته استفاده شده، که شامل کلیه مقالات پژوهشی و مروری مرتبط با سؤال پژوهش است. در فراترکیب، متن این مقالات جزء داده ها محسوب می شود.

گام دوم: بررسی متون به صورت نظام مند

در پژوهش حاضر، پایگاه داده های اریک، ساینس دایرکت، اسپرینگر، اسکوپوس، الزیور، پایگاه اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی، پرتال پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، پایگاه نشر کنفرانس های کشور، پایگاه مجلات تخصصی نور و سامانه نشریات کشور

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر.....

انتخاب شدند. برای جست و جوی مقالات در این پایگاه‌ها، از واژگان کلیدی متعدد با توجه به سؤالات پژوهش استفاده شد. فهرست این واژگان در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- واژگان کلیدی مورد جست و جو

ردیف	فارسی	انگلیسی
۱	زنان روستایی	rural women
۲	توسعه روستایی	rural development
۳	تعریف توانمندسازی	definition of empowerment
۴	انواع توانمندسازی	types of empowerment
۵	توانمندسازی زنان	women's empowerment
۶	توانمندسازی زنان روستایی	empowerment of rural women

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جست و جوی واژگان و اصطلاحات کلیدی جدول بالا در پایگاه‌های داده‌های یادشده صورت گرفت و از این رهگذر، ۲۴۰ منبع یافت شد.

گام سوم: جست و جو و انتخاب متون مناسب

در این گام، منابع یافت شده در مرحله قبل به صورت گام به گام بر اساس معیارهای پذیرش مقالات (جدول ۲) بررسی شدند.

جدول ۲- معیارهای پذیرش مقالات

معیارها	معیار پذیرش
زبان تحقیقات	مطالعات انگلیسی و فارسی
زمان مطالعات انگلیسی	پژوهش‌های منتشر شده از سال ۲۰۰۹ تا سال ۲۰۱۸
زمان مطالعات فارسی	پژوهش‌های منتشر شده از سال ۲۰۱۲ تا سال ۲۰۱۹
اعتبار مطالعات	مقالات چاپ شده در نشریات و ایگاه‌های اطلاعاتی معتبر
موضوع مطالعه	ابعاد، تعاریف، الگوها و عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی

مأخذ: یافته‌های پژوهش

با در نظر گرفتن معیارهای پذیرش، در مجموع، تعداد ۲۴۰ منبع به شرح جدول ۳ یافت شده است.

جدول ۳- تعداد منابع یافت شده

منابع	تعداد منابع
منابع فارسی	۱۵۳
منابع انگلیسی	۸۷
مجموع منابع	۲۴۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش

در این مرحله، مقالات یافت شده طی چند مرحله به طور دقیق بازبینی شدند تا مشخص شود که کدام مقالات متناسب با سؤالات پژوهش هستند. فرآیند بازبینی شامل بررسی عنوان، چکیده و محتوای مقالات بوده و در هر مرحله، تناسب آنها با معیارهای پذیرش بررسی شده است. در پژوهش حاضر، مراحل فرآیند بازبینی به شرح زیر بوده است:

۱- در مرحله اول، از ۲۴۰ مقاله بررسی شده، مقالاتی که به لحاظ عنوان، ارتباطی با سؤالات پژوهش نداشتند (۹۳ مقاله)، کنار گذاشته شده و ۱۴۷ مقاله برای بررسی بیشتر وارد مرحله دوم شدند.

۲- در این مرحله، چکیده مقالات مرحله قبل مورد بررسی قرار گرفت و از ۱۴۷ مقاله بررسی شده، ۶۸ مقاله حذف شدند.

۳- در مرحله سوم، از ۷۹ مقاله باقی مانده از مرحله قبل، ۳۹ مقاله به دلیل مغایرت محتوایی کنار گذاشته شد و در نهایت، تعداد چهل مقاله باقی ماند.

در جدول ۴، برخی از چهل مقاله یا پژوهش منتخب و در جدول ۵ نیز روش‌ها و رویکردهای پژوهش‌ها آمده است.

فرا ترکیب عوامل مؤثر بر.....

جدول ۴- برخی پژوهش‌های فراترکیبی حوزه توانمندسازی زنان روستایی

عوامل مؤثر بر توانمند سازی	عنوان پژوهش	پژوهشگر/ سال انتشار
عوامل اقتصادی، روان‌شناختی و فردی	بررسی عوامل و محرک‌های مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی	تاراسی و همکاران (Tarasi et al., 2019)
اعتبارات خرد	توانمندسازی زنان روستایی با طرح‌های کوتاه‌مدت	اختر و همکاران (Akhter et al., 2018)
آموزش، مهارت، مشارکت، سیاست‌گذاری‌ها	جایگاه توانمندسازی زنان روستایی در توسعه اجتماعی سکونتگاه‌های روستایی	روحانی و همکاران (Rouhani et al., 2017)

مأخذ: یافته‌های پژوهش

جدول ۵- اطلاعات نمونه‌های بخش فراترکیب

ابزار پژوهش		رویکرد پژوهش		روش پژوهش	
فراوانی	انواع	فراوانی	انواع	فراوانی	انواع
۹	اسناد و مدارک	۲۸	کمی	۱۴	پیمایشی
۲۳	پرسشنامه	۱۱	کیفی	۱۲	مرور متون
۴	مصاحبه	۱	آمیخته	۱۳	توصیفی
۴	ترکیبی (پرسشنامه، مصاحبه)	-	-	۱	علی- مقایسه‌ای

مأخذ: یافته‌های پژوهش

بر اساس جدول بالا، ۳۵ درصد فراترکیب نمونه‌ها پیمایشی، سی درصد مرور متون، ۳۲ درصد توصیفی و سه درصد نمونه‌ها با روش علی- مقایسه‌ای انجام شد. همچنین، هفتاد درصد فراترکیب نمونه‌ها با رویکرد کمی، ۲۷ درصد با رویکرد کیفی و سه درصد با رویکرد آمیخته بودند؛ و ابزار پژوهش ۲۳ درصد اسناد و مدارک، ۵۷ درصد پرسشنامه، ده درصد مصاحبه و ده درصد ترکیبی از پرسشنامه و مصاحبه بود.

گام چهارم: استخراج اطلاعات متون

با استفاده از روش‌های کدگذاری باز، انتخابی و محوری، اقدام به استخراج کد مقالات منتخب از متون شد. در این مرحله، استخراج سی کد صورت گرفت.

گام پنجم: تجزیه و تحلیل و تلفیق یافته‌ها

در این مرحله از پژوهش، ابتدا تمام عوامل استخراج شده از مطالعات پیشین کد در نظر گرفته شده و سپس، با در نظر گرفتن مفهوم هر کدام از این کدها، در مفهومی مشابه دسته‌بندی می‌شوند و بدین ترتیب، مفاهیم پژوهش مشخص می‌شوند؛ با انجام این کار، تفسیری فراتر از هر کدام از مطالعات گنجانده شده در فراترکیب از پدیده مورد نظر ارائه می‌شود که در عین حال، دربرگیرنده همه آنها نیز خواهد بود، به گونه‌ای که اثر هر کدام از مطالعات اولیه را می‌توان در این کل جست‌وجو کرد. این مرحله که شاید حساس‌ترین مرحله فراترکیب باشد، باید با دقت خاصی انجام شود. یافته‌های این گام مبنایی برای مدل نهایی پژوهش به‌شمار می‌رود و باید در ترکیب آنها دقت داشت. بر اساس تحلیل‌های صورت گرفته با کمک روش تحلیل محتوا روی چهل مقاله نهایی انتخاب شده، در مجموع، سی کد، هشت مؤلفه و چهار بعد شناسایی و دسته‌بندی شدند. کدهای نهایی استخراج شده در جدول ۶ آمده است.

جدول ۶۱- کدها، مؤلفه‌ها و ابعاد حاصل از فراترکیب مطالعات حوزه توانمندسازی

منبع	واحد معنایی	کد	مؤلفه	بعد
از عوامل توانمندسازی آگاهی از فعالیت‌های مورد علاقه خود است.	آگاهی از فعالیت‌های مورد علاقه خود	R2, R7, R4, R15, R26, R34	خود آگاهی	
زنان روستایی توانمند پی به توانایی خود در حوزه‌های مختلف می‌برند	شناخت توانایی‌های خود	R4, R14, R21, R28, R38		
زنان روستایی توانمند دانش تولید محصول / محصولات را کسب می‌کنند	آگاهی از تولید محصول	R3, R17, R21, R25, R36		آموزشی
باید زنان روستایی توانمند آگاهی لازم در زمینه راه‌حل (های) مناسب برای فروش محصول را به دست آورند.	آگاهی از بازار فروش	R8, R17, R26, R31, R39		دانش تولید
زنان روستایی به دانش فراوری محصول تجهیز می‌شوند	دانش فراوری محصول	R1, R3, R12, R16, R22, R24, R27, R32, R37		

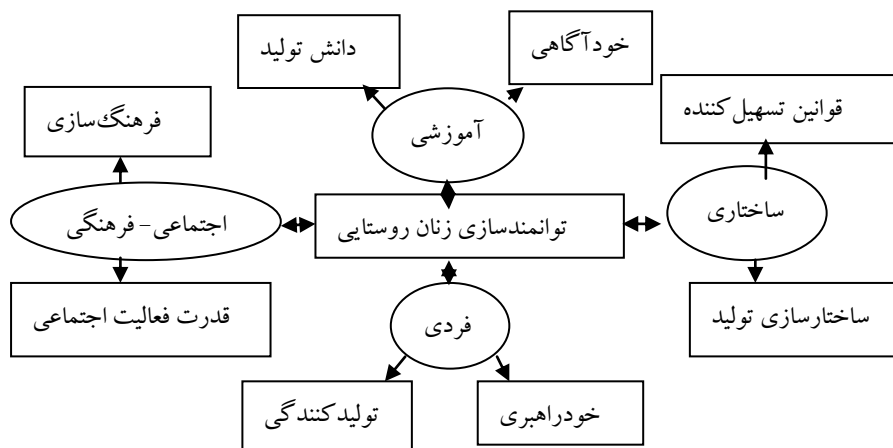
منبع	واحد معنایی	کد	مؤلفه	بعد
از سیاست‌های کلان توسعه روستایی دسترسی به آموزش است، چرا که آموزش نقش کلیدی در توانمندسازی دارد	دسترسی به آموزش	R1, R4, R10, R16, R18, R20, R26, R34, R35, R40		
سواد (حداقلی) زنان روستایی از عوامل تسهیل کننده توانمندسازی است	سطح تحصیلات (سواد)	R8, R10, R18, R23, R28, R31, R33		
زنان روستایی توانمند در انجام فعالیت‌های خود آزادانه عمل می‌کنند. از بعد فردی، توانمندسازی زنان	آزادی در انجام فعالیت	R1, R10, R12, R15, R16, R25, R32, R34		
روستایی موجب اعتقاد و باور به خود در آنها می‌شود	کسب اعتماد به نفس	R9, R14, R19		
زنان روستایی توانمند برای خود احترام و ارزش قائل‌اند	داشتن عزت نفس	R18, R19, R28, R40		
زنان روستایی توانمند وابسته دیگران نیستند، بلکه به تنهایی از عهده آنچه می‌خواهند انجام دهند، برمی‌آیند	استقلال در انجام فعالیت	R1, R16, R24, R27, R39	خودراهبری	
زنان روستایی توانمند برای خود و آنچه در خانواده و حتی جامعه خود به آنها ربط دارد، می‌توانند تصمیم بگیرند چنانچه زنان روستایی توانمند راه و روش و حتی شرایطی را مطلوب برای خود ندانند، درصدد تغییر آن برمی‌آیند	قدرت تصمیم‌گیری	R3, R8, R15, R17, R19, R25, R28, R29, R34, R38		فردی
زنان روستایی نقش‌های متعدد و مختلفی که در منزل و مزرعه دارند؛ مدیریت می‌کنند	توانایی مدیریت نقش‌ها	R8, R7, R19, R27, R35, R39		
برای موفقیت در فعالیت‌های تولیدی، کسب و ارتقای مهارت نقش به‌سزایی دارد	توانایی کسب مهارت	R3, R4, R7, R13, R19, R23, R31	تولیدکنندگی	

منبع	واحد معنایی	کد	مؤلفه	بعد
از الزامات شروع فعالیت تولیدی، داشتن سرمایه است و فعالیت زنان روستایی از این امر مستثنی نیست زنان روستایی توانمند در ایجاد و توسعه پس انداز برای فعالیت تولیدی خود از قدرت و مهارت لاین برخوردارند	داشتن سرمایه	R1, R6, R18, R24, R29, R35, R40		
قدرت درآمدزایی از دانش و مهارت خود از ویژگی‌های بارز زنان روستایی توانمند است	توانایی ایجاد و توسعه پس انداز	R7, R18, R22, R24, R28, R38		
از عوامل بازدارنده توانمندسازی وجود قوانین دست‌وپاگیر است	قدرت کسب درآمد	R6, R9, R20, R26, R29, R37		
از الزامات توانمندسازی برابری در اجرای قوانین و رفع هر گونه تبعیض است	حذف قوانین دست‌وپاگیر	R13, R27, R30, R32, R35, R36	قوانین تسهیل‌کننده	ساختاری
زنان روستایی به منابع، مواد اولیه و ابزارآلات تولیدی دسترسی مناسب ندارند و این امکان را باید در سیاست‌ها اعمال کرد	عدالت در اجرای قوانین	R3, R4, R22, R32, R37		
عدم دسترسی به بازار فروش محصولات از موانع توانمندسازی زنان روستایی است	دسترسی به نهاده‌ها	R4, R6, R13, R17, R23, R24, R33, R38, R40		
یکی از عوامل توانمندسازی زنان روستایی دسترسی آنها به شیوه‌های مختلف معرفی محصولاتشان است	دسترسی به بازار	R8, R17, R22, R27, R29, R32, R35		ساختارسازی تولید
برای تولید، باید زمینه دسترسی زنان روستایی به خدمات مالی به ویژه تسهیلات فراهم آید	دسترسی به تسهیلات	R3, R11, R14, R22, R24, R31, R37		
برای توسعه روستایی، که زنان از نقش ویژه در تحقق آن برخوردارند، تعصبات کلیشه‌ای و بی‌جا را نباید نادیده گرفت	دسترسی به تسهیلات	R7, R13, R20, R21, R23, R36, R40		
	حذف ساختارهای پدرسالارانه	R8, R14, R19, R22, R26, R31, R38	فرهنگ‌سازی	فرهنگی- اجتماعی

منبع	واحد معنایی	کد	مؤلفه	بعد
همراهی و همکاری اعضا خانواده برای توانمندسازی آنان حائز اهمیت است باید دیدگاه همگان نسبت به فعالیت های زنان از منفی و خاکستری به نگرش مثبت تغییر یابد	همکاری خانواده	R8, R10, R19, R27, R32, R34, R39		
باید زنان روستایی علاقه مند به فعالیت گروهی و اجتماعی باشند	علاقه مندی به شرکت در فعالیت های اجتماعی	R3, R4, R7, R14, R23, R25, R39	قدرت فعالیت اجتماعی	
باید زنان روستایی بتوانند با دیگران تعامل داشته باشند	قدرت تعامل با دیگران	R8, R11, R14, R29, R31		
زنان باید قدرت مشارکت در فعالیت های اجتماعی داشته باشند	قدرت مشارکت در فعالیت گروهی	R3, R6, R10, R11, R12, R16, R18, R22, R27		

مأخذ: یافته های پژوهش

بر اساس نظرات ارائه شده در خصوص کدهای جدول ۶ و پس از جمع بندی نظرات، اتفاق نظر پژوهشگران در خصوص هر کدام از مؤلفه ها و عوامل مربوط در همین جدول بیان شده است. یافته های این مرحله بیانگر ترکیب نظر صاحب نظران بر اساس تحلیل و ترکیب مطالعات انجام شده در خصوص توانمندسازی زنان روستایی در چارچوبی منسجم و نظام مند است.

شکل ۱- عوامل تأثیر گذار در توانمندسازی زنان روستایی

گام ششم: کنترل کیفیت

برای کنترل مفاهیم استخراجی، نظر پژوهشگران مقاله حاضر با نظر یک خبره مقایسه شده است، بدین صورت که علاوه بر کدگذاری اولیه توسط این پژوهشگران، محقق دیگری نیز همان متن کدگذاری شده را بدون اطلاع از کدهای آن و جداگانه کدگذاری کرده است. چنانچه کدهای این دو به هم نزدیک باشند، نشان‌دهنده توافق بالا بین این دو کدگذاری و بیانگر پایایی است. برای ارزیابی میزان توافق بین این دو رتبه‌دهنده، از شاخص کاپای کافمن استفاده می‌شود. مقدار شاخص کاپای بین صفر تا یک نوسان دارد. هرچه مقدار این سنج به عدد یک نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده توافق بیشتر بین رتبه‌دهندگان است؛ اما زمانی که مقدار کاپا به عدد صفر نزدیک‌تر باشد، توافق کمتر بین دو رتبه‌دهنده وجود دارد (Mohaghar et al., 2014). از محاسبه مقدار شاخص با استفاده از نرم‌افزار SPSS در سطح معنی‌داری ۰/۰۰۰۱ عدد ۰/۷۲۵ به دست آمد، که در جدول ۷ نشان داده شده است. با توجه به کوچک‌تر بودن عدد معنی‌داری از ۰/۰۵، فرض استقلال کدهای استخراجی رد می‌شود. همچنین، استخراج کدها پایایی مناسب داشته است.

جدول ۷- جدول خلاصه محاسبات ضریب کاپا

مقدار	انحراف استاندارد	سطح معنی‌داری
۰/۷۲۵	۰/۰۵۲	۰/۰۰۰۱

مأخذ: یافته‌های پژوهش

گام هفتم: ارائه یافته‌ها

در این مرحله از فراترکیب، نتایج تحلیل ادبیات بیان می‌شود. همان‌گونه که در گام پنجم اشاره شد، در پژوهش حاضر، بر اساس نتایج تحلیل سی کد، هشت مؤلفه و چهار بعد شناسایی شده و آزمون کیفیت آنها تأیید و دسته‌بندی شده است. در این گام، عوامل به دست آمده از فراترکیب ارائه می‌شود. عوامل ارائه شده در پژوهش حاضر، در حقیقت، اجماع

نظرات ارائه شده در قالب یک مجموعه واحد است که دیدگاهی جامع و کل گرایانه به توانمندسازی زنان روستایی را ارائه می دهد.

نتیجه گیری و پیشنهادها

بر اساس تعاریف تاراسی و همکاران (Tarasi et al., 2019)، اختر و همکاران (Akhter et al., 2018)، هویس و همکاران (Huis et al., 2017)، روحانی و همکاران (Rouhani et al., 2017)، عالی زاد و بهرامی (Alizad and Bahrami, 2016)، چرمچیان لنگرودی و علی یگی (Charmchian Langerodi and Alibaygi, 2013)، توانمندسازی به دنبال ایجاد تغییری قابل توجه در زنان روستایی است تا موقعیتی ایده آل برای آینده به ارمغان بیاورد. بر این اساس، طی سال های متمادی، صاحب نظران به بررسی جنبه های مختلف توانمندسازی زنان روستایی پرداخته و عناصر، ویژگی ها و مؤلفه های مؤثر بر آن را شناسایی کرده اند. بررسی پیشینه پژوهش های توانمندسازی زنان روستایی بیانگر دیدگاه های مختلف در زمینه ابعاد، مؤلفه ها و عوامل مؤثر بر رشد زنان روستایی است، که توجه بدان می تواند در تحول زنان از ذی نفعان به مشارکت کنندگان برنامه های توسعه مؤثر باشد. اما با وجود انباشت مطالعات در این زمینه، نتایج ارائه شده رویکردی جامع نگر در این حوزه نداشته و خلاء پژوهش در خصوص شناسایی ابعاد یاد شده احساس می شود.

پژوهش حاضر، با هدف بررسی ادبیات علمی در مورد توانمندسازی زنان روستایی و تحلیل ابعاد و مؤلفه های آن در قالب فرا ترکیب، در رده تحقیقات کیفی طراحی شده است و با بررسی گسترده در تحقیقات توانمندسازی زنان روستایی طی سال های ۲۰۰۹ تا ۲۰۱۹، عوامل مورد نیاز برای ارتقای وضعیت زنان روستایی را ارائه می دهد. عوامل تحقیق حاضر، اگرچه در بعضی زمینه ها با عوامل دیگر پژوهش ها تشابه دارد، اما از این نظر که با نگاه کل گرایانه به بررسی نظام مند موضوع و تبیین مؤلفه های آن پرداخته، با پژوهش های پیشین متفاوت است. همچنین، پژوهش حاضر یکی از پژوهش هایی است که به صورت جامع و گسترده، به بررسی و

تحلیل ابعاد و مؤلفه‌های توانمندسازی زنان روستایی از طریق ترکیب مطالعات انجام شده پرداخته و بینشی جدید، جامع، دقیق و ارزشمند در این زمینه با درک عمیق از ماهیت آن ارائه کرده است که می‌تواند در تغییر سیاست حوزه روستایی و تبدیل آن به توسعه روستایی مؤثر باشد.

در نتیجه بررسی، تحلیل و ترکیب یافته‌های چهار مقاله منتخب، سی کد شناسایی و دسته‌بندی شده، که عوامل شناسایی شده و روابط آنها در جدول ۶ آمده است. نتایج این فراترکیب و اتفاق نظر صاحب‌نظران در ادبیات نشان می‌دهد که اگر به عوامل مؤثر بر توانمندی زنان توجه و هم‌افزایی لازم بین این عوامل ایجاد شود، زمینه‌ها و شرایط لازم برای توانمند شدن زنان روستایی فراهم می‌شود.

عوامل اصلی شناسایی شده در پژوهش حاضر در قالب عناوین آموزشی، فردی، ساختاری و فرهنگی - اجتماعی بیان شده که در اکثر پژوهش‌های پیشین وجود دارند و بیانگر اهمیت آن در رشد و تعالی زنان و توسعه روستایی است. نتایج این فراترکیب نشان می‌دهد که عناصری مشخص در توانمندسازی زنان روستایی مؤثرند. برخی عناصر نقش برتری در حرکت تحول زنان روستایی ایفا می‌کنند. در این ارتباط، آموزش برای تحقق توانمندسازی بسیار مهم است. با توجه به نقش آموزش در خودآگاهی (زن روستایی از فعالیت‌های مورد علاقه خود و از توانایی‌های خود شناخت پیدا می‌کنند) و دانش تولید (آگاهی از تولید محصول، آگاهی از بازار فروش و دانش فرآوری محصول، نباید از دسترسی به آموزش و ارتقای سطح تحصیلات (سواد) غافل ماند، چراکه با یک نگاه عمیق، مبنایی، فرادولتی و همه‌جانبه، زنان با برخورداری از فهمی عمومی و صحیح در گستره جامعه منشأ اثر خواهند بود.

مقالات مورد بررسی در تحلیل توانمندسازی زنان، علاوه بر سهم آموزش در توانمندسازی، به نقش ویژگی‌های فردی توانمندسازی نیز پرداخته است. در این خصوص، بر اساس نتایج به دست آمده، زنان توانمند خودراهربرند، نه منزوی و همانند ربات منتظر دستور؛ آنها با اعتمادبه‌نفس، آزادانه و مستقل عمل می‌کنند، عزت نفس و قدرت تصمیم‌گیری دارند. به

دیگر سخن، هر راهبرد یا عملی که بتواند زمینه‌های رشد فردی را تقویت کند، توانمندسازی را در پی خواهد داشت.

تحقق توانمندسازی زنان روستایی مستلزم تغییرات ساختاری گسترده در سطح ساختارها (دسترسی به نهاده‌ها، دسترسی به بازار فروش، دسترسی به شیوه‌های مختلف بازاریابی، دسترسی به تسهیلات) و قوانین (حذف قوانین دست‌وپاگیر، عدالت در اجرای قوانین) است تا مشوق توانمندسازی زنان روستایی باشد. در بعد اجتماعی- فرهنگی است که زنان روستایی به جایگاهی مناسب در خانواده و جامعه دست می‌یابند؛ و این فرهنگ مطلوب از خانواده شروع می‌شود. از ویژگی‌های آن می‌توان به فرهنگ‌سازی (حذف ساختارهای پدرسالارانه، همکاری خانواده و نگرش مثبت به فعالیت زنان) و قدرت فعالیت اجتماعی (علاقه‌مندی به شرکت در فعالیت‌های اجتماعی، قدرت تعامل با دیگران و قدرت مشارکت در فعالیت گروهی) اشاره داشت. علاوه بر این، توانمندسازی زنان روستایی منوط به توجه به عوامل یادشده است، چراکه بدون توجه به همه این عوامل، رسیدن به سطح ایده‌آل توانمندسازی ممکن نمی‌شود. پس، توانمندسازی در عرصه توسعه روستایی یک انتخاب راهبردی است که می‌تواند گذار موفقیت‌آمیز توسعه روستایی را به ارمغان آورد (Kazemi Kordalivand et al., 2014). تحقیق حاضر، اگرچه از روش پژوهشی مناسب برخوردار بوده و به شیوه‌ای درست انجام گرفته است، اما محدودیت‌هایی نیز داشته، از جمله اینکه تجزیه و تحلیل اطلاعات بر اساس مطالعه مجموعه‌ای از چهل مقاله انتخاب‌شده به شیوه هدفمند صورت گرفته است، در حالی که مقالات دیگری نیز وجود داشته که از آنها استفاده نشده است. محدودیت دوم، توجه پژوهش به پارامترهای بیانگر ویژگی‌هایی است که مجموعه مقالات بدان توجه ویژه داشته‌اند و از این رو، عواملی از قبیل تورم، موقعیت جغرافیایی روستا و بحران‌ها و... مد نظر قرار نگرفته است. در حقیقت، اشاره به عواملی خاص دربرگیرنده پارامترهایی است که منبث از نقش توانمندسازی در مقابله با بحران‌ها و تبدیل تهدیدها به فرصت‌هاست. محدودیت سوم اینکه نتایج پژوهش حاضر صرفاً از طریق مطالعه ادبیات و تفسیر نظر نویسندگان به دست آمده است.

بنابراین، تحقیق حاضر می‌تواند بینش‌هایی ارزشمند برای انجام پژوهش‌های آتی در این زمینه ارائه کند. انجام مطالعات چندسطحی برای شناسایی عوامل مؤثر بر توانمندسازی زنان روستایی در سطوح تحلیل متفاوت می‌تواند مسیری برای پژوهش‌های آتی باشد. همچنین، پیشنهاد می‌شود که در زمینه عوامل ارائه‌شده مربوط به زنان روستایی توانمند، مطالعات تجربی صورت گیرد و بررسی‌شود که هر کدام از این عوامل به چه میزان می‌تواند در توانمندسازی زنان روستایی مؤثر باشد.

منابع

1. Akhter, J., Kun, C. and Chukwunonso, O. (2018). Rural Women's Empowerment is Generated through Microcredit Schemes: Opportunities in Bangladesh. *Scholar Journal of Applied Sciences and Research*, 1(8): 58-64.
2. Alizad, E. and Bahrami, S. (2016). The role of rural women in creation of green Jobs: a case study of two villages in Golestan province. *Journal of Social Work Research*, 3(7): 121-150. DOI: 10.22054/rjsw.2016.8098. (Persian)
3. Ardalan, P. (2008). The impact of women's membership in women's NGOs on their empowerment: comparison between women's NGOs and women-related organizations. MSc. Dissertation, Allameh Tabatabaei University, Tehran.
4. Ballon, P. (2012). A structural model of female empowerment. In: P. Ballon, Model-based multidimensional poverty indices: theoretical construction and statistical properties. Doctoral Dissertation, Thesis No. 759, University of Geneva, ch 3.
5. Bohrer, N. (2017). Rural women's empowerment in the sustainable development era. *International Journal of Humanities and Social Science Research*. 4: 90-94. Availabl at www.huairou.org.
6. Charmchian Langerodi, M. and Alibaygi, A. (2013). An Investigation of Effective Factors on Rrural Women's Psychological Empowerment in Sari. *Women and Society*, 4(13): 165-192. (Persian)
7. Cheung, C., Baum, T. and Wong, A. (2012). Relocating empowerment as a management concept for Asia. *Journal of Business Research*, 65(1): 36-41.
8. Danida, D. (2004). Farmer empowerment: experiences, lessons learned and ways forward; Volume 1: Policy Discussion Paper. Copenhagen, Denmark: Danish Institute for International Studies (DIIS).

9. Diiro, G.M., Seymour, G., Kassie, M., Muricho, G. and Muriithi, B.W. (2018). Women's empowerment in agriculture and agricultural productivity: evidence from rural maize farmer households in western Kenya, *Plos One*, 1(5): 1-27.
10. Huis, M.A., Hansen, N., Otten, S. and Lensink, R. (2017). A three-dimensional model of women's empowerment: implications in the field of microfinance and future directions. *Frontiers in Psychology*, 8: 1678.
11. Jamshidi, A., Jamini, D. and Nazari Sarmazeh, H. (2013). Investigating the factors promoting and inhibiting the development of rural women entrepreneurship. *Women and Society*, 4(14): 137-166. (Persian)
12. Kazemi Kordalivand, S., Yari Hesar, A. and Heidari Sarban, V. (2014). Assessing the economic effects of implementing the project of Hadi in rural settlements (study sample: Central part of Khorramabad). Third National Conference on Sustainable Rural Development, Hamedan. Available at <https://civilica.com/doc/282138>. (Persian)
13. Koolae, E. and Taheri, E. (2011). The impact of women empowerment on rural development in Iran. *Women's Strategic Studies (JWSS)*, 5(1): 50-65. (Persian)
14. Lange, S. (1993). Criteria for women's empowerment, the role of women in development. *The Enlightenment*, 3: 18-32.
15. Mandal, K. (2013). Concept and types of women empowerment. *International Forum of Teaching and Studies*, 9(2): 17-30.
16. Manian, A. and Ronaghi, M.H. (2015). A comprehensive framework for E-marketing implementation by meta-synthesis method. University of Management, University of Tehran. *Quarterly Journal of Business Management*, 7(4): 901-920. (Persian)
17. Mardani, M. (2008). The study of the relationship between the level of development of Iranian provinces with the degree of deprivation and gender benefit in two periods of 1996 and 2006. Master's Thesis, Faculty of Social Sciences and Economics, Al-Zahra University, Tehran.
18. Mohaghar, A., Jafarnejad, A., Modares Yazdi, M., Sadeghi Moghadam, M. (2014). The comprehensive modeling of informational coordination in supply chain of automotive industry by meta-synthesis method. *Journal of Information Technology Management*, 5(4): 161-194. DOI: 10.22059/jitm.2013.36059.
19. Mohammadi Yeganeh, B., Cheraghi, M. and Yazdani, Z. (2014). Analysis of factors affecting the distribution of poverty in rural areas, with emphasis on socio-economic characteristics, case study of Mahmoudabad sub-district,

- Shahin-Dej County. *Quarterly Journal of Geography and Urban-Regional Planning*, 4(13): 83-96. (Persian)
20. Naghizadeh, R., Elahi, Sh., Manteghi, M. and Ghazinoory, S.S. (2015). The meta-synthesis of regional innovation models: a review of 1990-2013. *Innovation Management Journal*, 3(4): 25-56. (Persian)
  21. Papzan, A., KHaledi, Kh. and Soliemani, A. (2011). An evaluation of handicrafts technical and vocational trainings of rural women. *Quarterly Journal of Women and Society*, 2(7): 21-38. (Persian)
  22. Pishgahifard, Z., Zohdi Goharpour, M. and Abedini-Rad, A. (2014). Functions of gender empowerment in the development of women's political participation case: Central Asian and Caucasus countries. *Central Eurasian Studies*. 7(15): 265-289. (Persian)
  23. Rouhani, A., Anbarloo, M. and Yousefi Taleghani, A. (2017). The place of rural empowerment in the social development of rural settlements, a case study: Daram rural district of Tarom city. *Geographical Engineering of the Land*, 1(2): 107-119. (Persian)
  24. Sandelowski, M. and Barroso, J. (2007). Handbook for synthesizing qualitative research. New York: Springer.
  25. Shahabi, S., Salehi, A. and Seifollahi, M. (2015). Investigating the effective factors on the success rate of rural industries in job creation (case study: Isfahan province). *Rural Research and Planning*, 4(9): 29-40. (Persian)
  26. Shaikh Khatibi, F. and Indira, M. (2011). Empowerment of women through self-help groups and environmental management: experiences of NGOs in Karnataka state, India. *Journal of Human Ecology*, 34(1): 29-40.
  27. Sohrabi, F., Yaghoubi, K. and Mofidi, F. (2011). A comparative study of the degree of aggression among divorced and not divorced children. *Journal of Psychological Studies*, 7(1): 97-110. DOI: 10.22051/psy.2011.1558. (Persian)
  28. Tayebnia, S.H. and Manoochehri, S. (2016). The role of border markets in the socio-economic development of rural areas, case: Khaw and Mirabad district of Marivan County. *Quarterly Journal of Space Economy and Rural Development*, 5(15): 147-172. (Persian)
  29. Tarasi, Z., Karamzadeh, H. and Aghayari, M. (2019). Investigating the factors and stimuli affecting the empowerment of rural women (case study: Zanzan County). *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 19(45): 237-257. (Persian)
  30. Tesfay, A. and Tadele, H. (2013). The role of cooperatives in promoting socio-economic empowerment of women: evidence from multipurpose

- cooperative societies in south-eastern zone of Tigray, Ethiopia. *International Journal of Community Development*, 1(1): 1-11.
31. vatankhah Noghani, A., Ghasemi, M. and Javan, J. (2016). Identifying and prioritizing strategies for the empowerment of women in rural migration based on the SWOT matrix and QSPM technique (case Study: Mashhad County). *Women's Studies Sociological and Psychological*, 14(48): 61-92. DOI: 10.22051/jwsps.2016.2558. (Persian)
32. Vossoughi, L. and Ghasemi, M. (2015). Ecotourism and empowerment of rural women (case study: Shibderaz village, Qeshm Island) *Women in Development and Politics*, 12(4): 593-610. (Persian)

